

JADIDCHILIK VA TA'LIM TIZIMINING RIVOJLANISHI

Toshloq tuman 1-son Politexnikumi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Mirzayeva Nigoraxon Mo'ydinovna

ANNOTATSIYA Mazkur ilmiy maqola "Jadidchilik va ta'lim tizimining rivojlanishi" mavzusini o'rganadi. Jadidchilik harakati 19-20-asrlar o'rtalarida Turkiston hududida vujudga kelib, ta'lim tizimida chuqur islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan edi. Jadidchilar an'anaviy diniy ta'lim tizimidan farqli o'laroq, ilm-fan va zamonaviy pedagogik metodlarni o'z ichiga olgan yangi ta'lim tizimini joriy etishga harakat qilishgan. Ular o'quvchilarga ilmiy va amaliy bilimlarni berish, mustaqil fikrlash va kreativ tafakkurni rivojlantirishga intilishgan. Maqolada jadidchilik harakatining ta'lim tizimiga kiritgan yangiliklari, shu jumladan o'quv dasturlari, pedagogik metodlar va yangi maktablarning tashkil etilishi kabi jihatlar tahlil qilinadi. Jadidchilarning ta'lim sohasidagi islohotlari, o'quvchilarga ilm-fan, tarix, matematika va boshqa fanlarni o'rgatish orqali jamiyatni rivojlantirishga xizmat qilgan. Shuningdek, maqolada jadidchilikning ta'lim tizimining zamonaviy shakllanishidagi o'рни va uning ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu ilmiy ish, jadidchilik harakatining ta'lim tizimining rivojlanishiga qo'shgan hissasini, uning pedagogik tamoyillari va metodologiyasini o'rganishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni nafaqat ilmiy bilimlar, balki ijtimoiy va ma'naviy jihatdan ham rivojlantirishga bo'lgan intilishlarini aks ettiradi. Maqola jadidchilik harakatining ta'lim tizimidagi ahamiyatini, uning bugungi ta'lim tizimi bilan bog'liqligini ko'rsatishga harakat qiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim, tahlil, bilim, ma'naviy, ijtimoiy, pedagogik, zamonaviy;

Annotation. This scientific article studies the topic of "Jadidism and the development of the education system." The Jadidism movement emerged in the mid-19th-20th centuries in Turkestan and was aimed at implementing deep reforms in the

education system. Unlike the traditional religious education system, the Jadidists tried to introduce a new education system that included science and modern pedagogical methods. They sought to provide students with scientific and practical knowledge, develop independent thinking and creative thinking. The article analyzes the innovations introduced by the Jadidism movement into the education system, including such aspects as curricula, pedagogical methods, and the organization of new schools. The Jadidists' reforms in the field of education served to develop society by teaching students science, history, mathematics, and other subjects. The article also analyzes the role of Jadidism in the modern formation of the education system and its impact. This scientific work is aimed at studying the contribution of the Jadid movement to the development of the education system, its pedagogical principles and methodology, reflecting its aspirations to develop students not only in scientific knowledge, but also in social and spiritual terms. The article attempts to show the importance of the Jadid movement in the education system, its relevance to today's education system.

Key words. Education, analysis, knowledge, spiritual, social, pedagogical, modern;

KIRISH Jadidchilik harakati 19-asrning oxiri va 20-asrning boshlarida O'rta Osiyo va, xususan, Turkistonda paydo bo'lgan ijtimoiy, madaniy, va siyosiy harakatdir. Bu harakatning asosiy maqsadi nafaqat diniy ta'limni isloh qilish, balki butun jamiyatni yangilash, ilm-fan va madaniyat sohalarida ilg'or yondashuvlarni joriy etish edi. Jadidchilar Turkistonning ta'lim tizimida, ayniqsa, maktablar tizimida katta islohotlar amalga oshirishni maqsad qilgan edilar. An'anaviy diniy maktablar (madrasalar)da o'qitiladigan ilmiy asoslarning qattiq cheklanganligi va zamon talablariga javob bera olmasligi jadidchilik harakatining rivojlanishiga turtki bo'ldi. 19-asrning oxirida va 20-asrning boshlarida, ayniqsa, Rossiya imperiyasining Turkiston viloyatlarida so'zlashuv tilini va ijtimoiy strukturalarni isloh qilishga bo'lgan ehtiyoj kuchaygan va shu davrda jadidchilik harakati yangi bir ijtimoiy va madaniy avangardni shakllantirdi. Jadidchilik harakatining asosiy tarafdorlari o'zlarini yangilikka intiluvchi, modernist dunyoqarashni qabul qiluvchi kishilar sifatida

namoyon etdilar. Ular o'zlarining ta'limda yangicha yondashuvlar, zamonaviy pedagogik metodlar va ilmiy asoslarni joriy etish orqali jamiyatni rivojlantirishga intilishdi. Jadidchilik harakatining ta'lim tizimiga ta'siri katta bo'ldi, chunki ular diniy ta'limni tashqi dunyoqarashdan ajratib, ilmiy metodlarni qo'llashga harakat qilishdi. Bu davrda ilm-fan va ta'limda yangiliklar ko'rsatilgan, masalan, matematika, fizika, tabiiy fanlar va boshqa fanlarga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, jadidchilar ta'limni faqat diniy tushunchalar bilan cheklamagan holda, umumiy tafakkur va dunyoqarashni kengaytirishga intilishgan.

1-rasm. Jadidlar

Jadidchilik harakatining muvaffaqiyatlari nafaqat ta'lim tizimida, balki butun jamiyatni yangilashga qaratilgan harakatlar bilan bog'liq edi. O'zbekistonda jadidchilik harakati yangi maktablar tashkil etish, o'quv dasturlarini zamon talablariga moslashtirish va ilmiy pedagogika asoslarini ishlab chiqishga katta hissa qo'shdi.

Jadidchilar, ayniqsa, o'qituvchilarni malakasini oshirish, pedagogik metodlarni yangilash va o'quvchilarga ilm-fan, adabiyot va texnologiyalarni o'rgatishning samarali usullarini yaratishga qaratilgan. Bu harakatning ta'lim tizimining rivojlanishiga kiritgan hissa alohida ahamiyatga ega bo'lib, hozirgi ta'lim tizimining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib qolmoqda. Jadidchilik harakatining o'ziga xosligi shundaki, ular faqat ta'limni emas, balki jamiyatni rivojlantirish uchun bilim va ma'naviyatni asosiy kuch sifatida qabul qilishdi. Jadidchilik harakati o'zining ta'limga oid tamoyillari, metodlari va yangiliklari bilan ta'lim tizimini yangi bir bosqichga ko'targan bo'lsa-da, uning ta'siri bugungi kunda ham sezilib kelmoqda. Ushbu maqolada jadidchilik harakatining ta'lim tizimiga ta'siri, ularning o'qitish metodlari va pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi, hamda bu harakatning jamiyatdagi ta'limning rivojlanishiga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatganligi haqida batafsil so'z boradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA NATIJALARI. Jadidchilik harakati va ta'lim tizimining muammolari. Jadidchilik harakatining boshlanishi an'anaviy ta'lim tizimining cheklangan imkoniyatlari va zamon talablariga javob bera olmasligi bilan bog'liq edi. O'sha davrda Turkiston hududidagi ta'lim asosan madrasalarda amalga oshirilgan bo'lib, unda diniy bilimlarga e'tibor qaratilgan, amaliy bilimlarga esa kamroq o'rin berilgan edi. Jadidchilar bu holatni o'zgartirishga harakat qilishdi. Ular ta'limda ilm-fan va texnologiyalarni o'rgatish, o'quvchilarga mustaqil fikrlashni rivojlantirishni maqsad qilib qo'yishdi. Jadidchilik harakati o'zida bir qancha muhim tamoyillarni mujassamlashtirgan. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat edi:

Ilm-fanga asoslangan ta'lim: Jadidchilar an'anaviy diniy bilimlar bilan birga ilmiy va amaliy bilimlarni ham o'rgatishga harakat qilishdi. Yangi ta'lim tizimi o'quvchilarga dunyoqarashni kengaytirish, ilm-fan va texnologiyalarni o'rganish imkonini yaratdi.

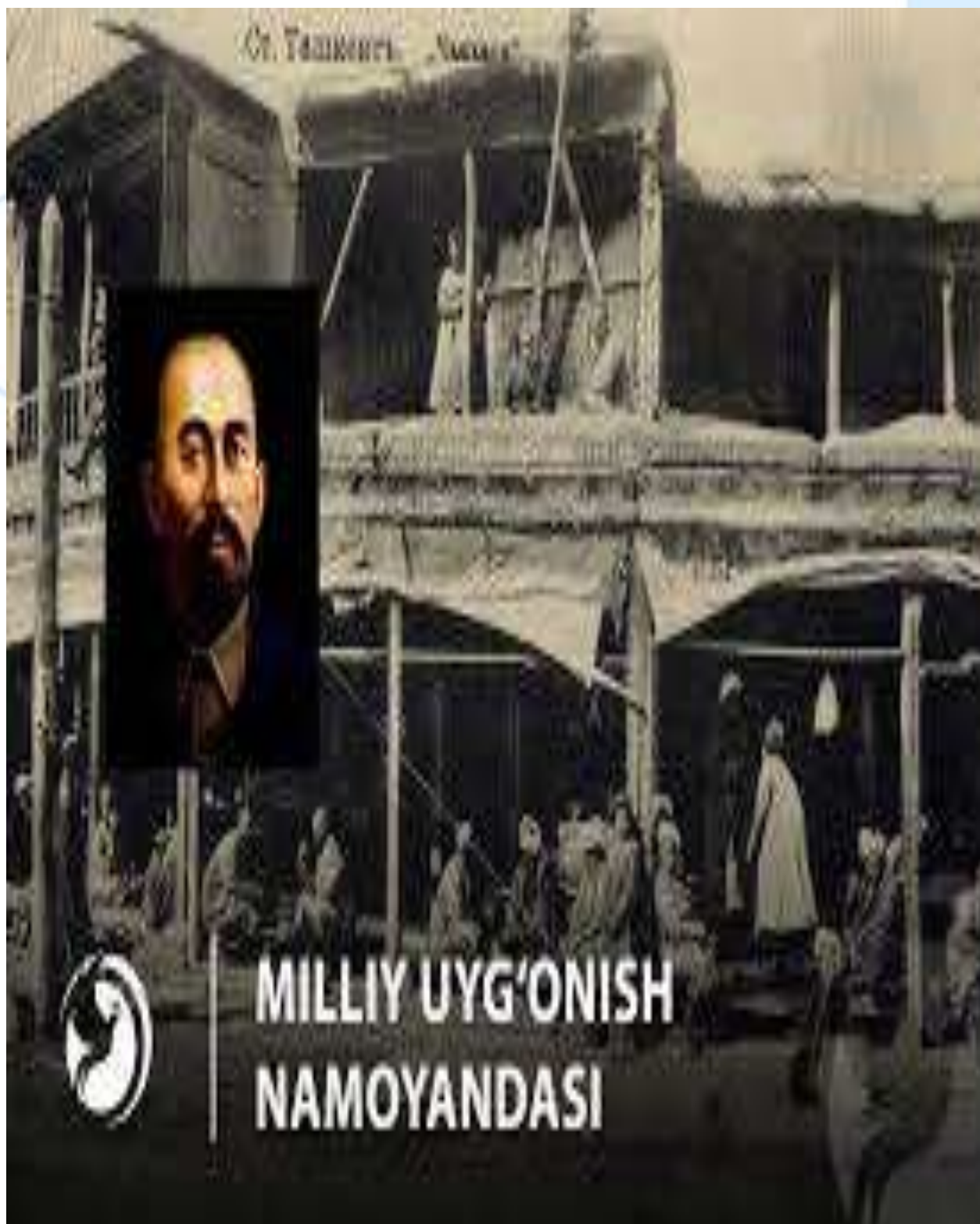
Til va adabiyotning ahamiyati: Jadidchilik harakati adabiyot va tilni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'rgan. O'zbek tilida ilmiy va madaniy materiallarni ishlab chiqarish, asarlar yaratish va yangi ta'lim metodlarini ishlab chiqish muhim o'rin tutdi.

О'qituvchilarning roli: Jadidchilar o'qituvchilarni nafaqat diniy bilimlarga ega, balki zamonaviy ilm-fan, pedagogika va psixologiya sohalarida ham malakali bo'lishlarini ta'minlashga urg'u berishdi.

О'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish: Jadidchilik harakati o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va ijodkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam berdi.

Jadidchilikning ta'lim tizimiga ta'siri. Jadidchilik harakati ta'lim tizimiga katta ta'sir ko'rsatgan, uning yuksalishiga hamda rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Jadidchilikning ta'lim tizimiga ta'sirini tahlil qilishda bir nechta muhim jihatlarni ko'rib chiqish zarur. Ularning asosiy maqsadi – an'anaviy diniy ta'lim tizimidan farqli o'laroq, zamonaviy va ilmiy yondashuvlarni ta'limda joriy etish edi.

1. Ta'limda ilm-fan va amaliy bilimlarga e'tibor qaratish. Jadidchilar ta'lim tizimida ilm-fan va amaliy bilimlarga katta e'tibor qaratishdi. An'anaviy madrasalarda asosan diniy bilimlar o'qitilar, ammo jadidchilik harakati o'z vaqtida bu holatni o'zgartirishga intildi. Jadidchilik ta'limida dunyoqarashni kengaytirish, ilmiy fanlarni (matematika, fizika, kimyo, tabiatshunoslik va boshqalar) o'rgatish zarurati bo'lganini tushundilar. Jadidchilikning asosiy tamoyillaridan biri ta'limda fanlararo integratsiya qilish va o'quvchilarga mustaqil fikrlashni o'rgatish edi.

2-rasm. Jadidchilikning ta'lim tizimiga ta'siri

Bu yondashuv orqali o'quvchilarni nafaqat diniy, balki ilmiy va ijtimoiy jihatdan ham zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashga harakat qilindi. Misol sifatida, jadidchilar tomonidan tashkil etilgan maktablarda an'anaviy diniy fanlar bilan birga geometriya, tarix, tibbiyot, iqtisodiyot, lingvistika kabi fanlar ham o'qitildi. Bu ta'lim

dasturi nafaqat jamiyatda ilmiy salohiyatni oshirdi, balki o'quvchilarga dunyoqarashlarini kengaytirish imkoniyatini yaratdi.

2. Yangi maktablarning tashkil etilishi. Jadidchilar ta'limni isloh qilish uchun yangi maktablar tashkil etishga katta e'tibor berdilar. Bu maktablar an'anaviy madrasalardan farqli o'laroq, ko'proq zamonaviy pedagogik metodlarni qo'llashga, o'quvchilarni ilmiy yondashuvlar orqali tarbiyalashga intildilar. Jadidchilik harakati ta'lim tizimida yangi pedagogik uslublar va metodlarni qo'llashga harakat qildi. Masalan, yangi maktablarda o'quvchilarga mustaqil fikrlash, ilmiy izlanishlar olib borish, va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim berishning ahamiyati ta'kidlandi. Jadidchilar tomonidan tashkil etilgan maktablarda ko'proq darslar amaliyotga yo'naltirilgan edi, ya'ni o'quvchilar faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmay, balki bu bilimlarni amaliyotda qo'llashga o'rgatilar edi. Bu yangi maktablar jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga javob berishga intildi, va ular o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularni jamiyatning faol a'zosiga aylantirishga ham qaratilgan edi.

3. Pedagogik metodlarning yangilanishi. Jadidchilik harakati, ta'lim tizimining yangilanishida nafaqat o'quv dasturlarini o'zgartirish, balki o'qitish metodlarini ham yangilashni maqsad qilgan edi. An'anaviy o'qitish uslublari ko'pincha o'quvchilarga faqat ma'lumot berish va ularni yod olishga undashdan iborat bo'lgan. Jadidchilar esa o'qitishni faqat ma'lumot uzatish emas, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va kreativ tafakkurni rivojlantirish deb hisoblashgan. Shu bois, jadidchilar o'zlarining o'qitish metodlarini faqat o'quvchilarni bilim bilan ta'minlash emas, balki ularni bilimlarni mustaqil ravishda olishga undashga qaratganlar. Pedagogik metodlarning yangilanishi, o'qituvchilarning malakasini oshirish, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashning muhimligini ko'rsatdi. Jadidchilar o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyasini oshirishga katta e'tibor qaratishgan, bu esa ta'lim sifatining yaxshilanishiga olib keldi.

4. O'quvchilarning fikrlash va ijodkorligini rivojlantirish. Jadidchilik harakati o'quvchilarga nafaqat ilmiy bilimlar, balki fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishni ham

maqsad qilgan edi. O'quvchilarda mustaqil fikrlashni, tanqidiy yondashuvni, va yangi g'oyalarni ishlab chiqishni o'rgatish orqali, jadidchilar jamiyatda ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirishga intildilar. Jadidchilikning ta'lim tizimiga kiritgan eng muhim yangiligi shundaki, ular o'quvchilarni passiv bilim oluvchi emas, balki faol fikrlovchi va ijodkor shaxslar sifatida tarbiyalashga harakat qilishgan. Ushbu yondashuvlar orqali, o'quvchilarga o'zlarining fikrlarini erkin ifodalash, yangi g'oyalarni yaratish va amaliyotda qo'llash imkoniyati yaratildi. Bu esa o'quvchilarning jamiyatdagi muammolarni yechishda faol ishtirok etishlariga yordam berdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki Jadidchilik harakati ta'lim tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Jadidchilik nafaqat ta'lim jarayonini yangilash, balki jamiyatni rivojlantirishga yordam beradigan yangi ta'lim tushunchasini shakllantirdi. Jadidchilar tomonidan amalga oshirilgan islohotlar, bugungi kunda ta'lim tizimining shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, zamonaviy ta'lim metodlarini yaratishda davom etmoqda. Bu harakatning o'zgarishlarga bo'lgan hissa qo'shishi nafaqat o'quvchilarga, balki butun jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayev, A. (1998). Turkistonda jadidchilik harakati: tarixi va tarbiya. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
2. Bendrikov K.E. "Очерки по истории народного образования в Туркестане (1865- 1924гг.)" asarida "Shamsiya" (formal mantiq kitobi) va unga sharhlar XIII asrda, "Aqoid" – musulmon din aqidalarini bayon etuvchi kitob XII asrda, "Mantiq Tahzib" – mazmunida yunon falsafasining arabcha talqinini o'zida mujassam etuvchi dialektika kitobi - XVI asrda, Shariat – Qur'on va muqaddas rivoyatlar asosida bayon qilingan diniy, fuqarolik, jinoiy va boshqa davlat, jamiyat qonun qoidalari hamda xususiy axloq normalari to'plami VIII – IX asrlarda tuzilganligi keltirib o'tadi.

3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 11-jild. – Toshkent: Davlat milliy nashriyoti, 2005. – B. 110. Айтмамбетов Д.А. Дореволюционные школы в Киргизии. – Фрунзе: Илим, 1961. – С. 35.
4. Sayyora Samandar, Umid Bekmuhammad "Xorazm jadid namoyandalari: hayoti, faoliyati va adabiy merosi" (Monografiya) "Milleniumus print" nashriyoti Urganch – 2024. 13 b.
5. Kim P.G. Uydirma va haqiqat // O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – 1989 yil 29 oktyabr.
6. Nazimov A. Qizlar tarbiyasi. – Toshkent: Kamalak, 1994. – B. 64; Olimat ul-banot. Muosharat odobi. – Toshkent: Mehnat, 1997. – B. 32.
7. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – С. 333-337.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O 'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791.
10. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50
11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>

12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
13. Махкамова Н.Р. Социально-нравственные и духовные процессы в Узбекистанском обществе конца XIX – начала XX вв. // Общественное мнение. Права человека. – Тошкент, 2001, №2(14). – С. 85-91.
14. Муминов И.М. Избранные произведения в 4-х томах. – Ташкент, 1976, Т.2. – С. 37.
15. Салижанова Г.Ф. Учебно-просветительские очаги в Туркестане, их общественное значение (конец XIX – начало XX вв.). Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Ташкент, 1998. С. 22.
16. Сравнение программ русско-туземных школ и новометодных мактабов. // Туркистон вилоятининг газети. 1915, №84, 85.
17. Шамсутдинов Р., Расулов Б. Туркистон мактаб ва мадрасалари тарихи. – Андижон: Мерос, 1994. – Б. 60.